

УДК 371(477)(092)

НАТАЛІЯ САВЧЕНКО

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У СПАДЩИНІ В.Д. СИПОВСЬКОГО

У статті розглядається проблема сутності та змісту професійної майстерності вчителя у спадщині В.Д. Сиповського. На основі аналізу науково-педагогічних джерел та поглядів педагога-практика визначаються основні вимоги до формування особистості вчителя-вихователя.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна культура, педагог-теоретик, педагог-практик, вимоги до вчителя-вихователя

На сучасному етапі соціокультурних перетворень, входження національної освітньої системи до світових інтеграційних процесів зростають вимоги до особистості вчителя, формування у нього професійних умінь і навичок для досягнення мети виховання та навчання підростаючого покоління. Для глибокого розуміння і правильного розв'язання багатьох сучасних проблем підготовки фахівців великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду минулого. Звернення до витоків педагогічної теорії і практики, творче засвоєння досвіду минулих поколінь, здатність осмислити історичні уроки дозволяють сьогодні якісно модернізувати вітчизняну систему підготовки педагогічних кадрів.

Важко уявити по-справжньому гуманістичне суспільство без учителя – духовного провідника, наставника, помічника, а відтак – учителя, який володіє мистецтвом впливати, будити думку, спонукати до дії. Розвиток нації можливий лише за умови існування її освіченої, високодуховної, інтелігентної частини – професійного вчителства. Від педагога очікують не тільки досконалого знання предмета, який він викладає, але й володіння педагогічною психологією, мистецтвом актора, вмінням впливати на учнів яскравістю власної індивідуальності – володіння педагогічною майстерністю, як комплексом властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності.

Вже у другій половині XIX - на початку XX ст. інтерес до проблем учительства у суспільстві був викликаний об'єктивними причинами. По-перше, учительство порівняно з іншими прошарками інтелігенції стояло найближче до всіх членів суспільства. По-друге, воно формувало громадянське й духовне обличчя молоді, світогляд підростаючого покоління, від знань, культури, моральних цінностей та самосвідомості якого залежало майбутнє країни. По-третє, високі вимоги, що ставило суспільство до вчителя, його особистості і професійної підготовки, сприяли прагненню учителів до саморозвитку й самоосвіти. По-четверте, сфера народної освіти та її головний діяч – учитель, постійно знаходились у центрі уваги суспільства [6].

Оволодіння елементами педагогічної майстерності, як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх учителів, було предметом висвітлення на сторінках журналів. Багато вчених і вчителів-практиків присвячували свої публікації цій проблемі. Серед них був Василь Дмитрович Сиповський (1843-1895) – історик, педагог, що закінчив у Санкт-Петербурзі історико-філологічний факультет, працював на педагогічній ниві в другій половині XIX ст. головним чином у Петербурзі. Викладав історію великій княгині Ксенії Олександрівні й великому князю Михайлові Олександровичу. В останні роки життя В.Д. Сиповський був директором училища глухонімих. В.Д. Сиповський був не тільки педагогом-практиком, який впроваджував у шкільну справу ідеї гуманізму 60-х років XIX століття, але й видатним педагогом-

теоретиком. У 70-ті роки він відстоював необхідність вищої жіночої освіти, запропонував програму оновлення вітчизняної народної освіти, заснованої на принципах всезагальності, доступності навчання, спадкоємності і послідовності шкіл. Він пропонував, щоб кожен міг обрати собі школу по силах, можливостях і нахилах. Звичайно, для таких шкіл потрібен чудово підготовлений вчитель, майстер своєї справи, спроможний служити високій ідеї, який має особливе покликання і володіє педагогічною культурою.

В.Д. Сиповський приймав активну участь у журналах «Сім'я та школа», «Російська школа», «Мир Божий». Особливо багато статей та рецензій з педагогічних питань ним було надруковано у журналі «Образование» (до 1892 року – «Женское образование»), який він видавав з 1876 року і до якого зміг привернути увагу кращих педагогів. Великої уваги у своїх статтях надавав вирішенню проблеми взаємодії вчитель-учень. Початок його діяльності припадає на епоху оновлення, до тієї кипучої пори, коли люди, після великої кількості промов, сказаних ними в 40-х роках XIX ст., перейшли, нарешті, до живої справи [3, с. 30].

Загальне відродження торкнулося тоді, як відомо, і багатостраждальної вітчизняної школи. Над нелегкою справою її перетворення попрацювала ціла плеяда відомих педагогів, до яких належав і Василь Сиповський.

Досвідчений вихователь пропрацював 27 років на педагогічній ниві, відмовившись заради цього від запропонованої відомим професором історії М. Куторгою професури [5, с. 238]. Як ми вже зазначали, він був не лише теоретиком, а і практиком-педагогом, який робив свої висновки з безпосередніх спостережень і дослідів.

В.Д. Сиповського постійно цікавили питання формування особистості вчителя. Він зазначав: «учитель це особа, що присвятила своє життя одній із найвищих і благородних справ – розвитку духовних сил підростаючих поколінь, керівництву ними на шляху до істини, збудженню в них спраги до неї і стомлення її живими та плідними знаннями, здобутими наукою» [7, с. 82]; «вчительську професію жодним чином не можна прирівнювати, як це у нас робиться, до професії чиновника, техника, ремісника». Розум, знання, вміння і старанність – ось що потрібно для того, щоб бути хорошим архітектором, інженером, моряком. Все це, звичайно, потрібно й учителю, але цього мало, щоб він був хорошим учителем в повному розумінні цього слова. Щоб стати таким, йому потрібна і особлива схильність і відповідний настрій, найбільше ж потрібна любляча, чуйна душа. Вчителю доводиться мати справу не з мертвим матеріалом, як будь-якому техніку, не з папером, як чиновнику, а з живою душею учня, на яку може впливати тільки жива душа. Діяльність учителя правильніше було б порівняти з професією артиста, можна прирівняти її навіть до діяльності місіонера, проповідника. Гра артиста, якою б розумною і вправною вона не була, не торкне глядачів, якщо в ній «немає душі»; не затремтять серця людей і від слів проповідника, якщо в словах цих не тріпоче жива душа; безплідні, даремні уроки вчителя, якщо в них не відчувається любові та інтересу до знання, якщо не віє від них теплим почуттям до «малих цих». Холодне слово вчителя, байдужого і до справи своєї, і до учнів, мало того, що не запалить бажання до вчення, але охолодить душі учнів, погасить навіть і пориви до знання, якщо вони були у них [8, с. 201].

Професійну культуру вчителя В.Д. Сиповський розглядав як найважливіший компонент педагогічної майстерності. Він говорив про те, що педагогічна культура – це професійна культура людини, яка займається педагогічною діяльністю, гармонія високорозвиненого педагогічного мислення, знань, почуттів й професійної творчої діяльності, що сприяє ефективній організації освітнього процесу. Головною цінністю педагогічної культури є дитина – її розвиток, освіта, виховання, соціальний захист. Визначаючи зміст педагогічної культури вчителя як основного компоненту педагогічної майстерності, В.Д. Сиповський підкреслював, що тут «основна риса – у серйозному погляді на свою працю як на сіяння розумного, доброго, одвічного» [2, с. 1].

Проте в культурі, в тому числі й педагогічній, не завжди діють сили, що забезпечують її спрямованість на задоволення потреб людини. У історії не раз виникали ситуації, в яких активізувалися сили, ворожі культурі, що відсовували освіту і виховання на другорядне місце у громадському житті. Така ситуація виникла і загострилася в Росії у кінці XIX століття. Затвердження холодної авторитарної шкільної системи де-гуманізувало освіту, створило гостру ситуацію в навчанні. Рішення цих проблем припускало високий рівень загальної і педагогічної культури, гуманності, компетентності, педагогічної майстерності викладачів і вихователів.

Багаторічний педагогічний досвід дав В.Д. Сиповському основу стверджувати, що далеко не кожен може відмінно впоратися з обов'язками учителя, не всім під силу оволодіти педагогічною майстерністю. Ця професія вимагає від людини великої душі, люблячого серця. Він писав: «Хто такий вчитель? Якщо подивитися на це питання з ідеальної точки зору, то треба відповісти так: учитель – це особа, яка присвячує своїй праці одній із найвищих і благородних справ – розвитку духовних сил підрастаючого покоління, керівництву ними на шляху до істини, пробудженню в них спраги до неї й задоволення її живими й плідними знаннями, здобутими наукою» [7, с. 82].

Розвиваючи думку про те, що майстерність учителя не стільки у його професійних знаннях, уміннях і навичках, скільки у його моральній чистоті, духовному багатстві та щирій зацікавленості в успішності своєї діяльності, особливу увагу В. Сиповський приділяв душевній чуйності у характері вчителя. Він вважав її важним компонентом педагогічної майстерності, який дозволяє вчителю відчувати стан дітей, їх настрої, взаємовідносини, приходити на допомогу у скрутну хвилину. Глибоку моральність і людяність у відносинах з учнями В.Д. Сиповський розглядав як основу, фундамент для розвитку професійної майстерності педагога. Відомий педагог був впевнений, що у педагогічній діяльності головне «не проста виучка, не уявний розвиток розуму на матеріалі, що тільки стомлює душу, не викликаючи живого інтересу, а бережливе, повне любові і турботи, сприяння підрастаючому поколінню у розвитку обдарувань – харчування розуму одвічними цінностями, живими знаннями – допомога у формуванні моральних принципів, пробудженні розумових і моральних інтересів, які укріплюють і осмислюють інстинктивне прагнення душі до добра і до істини» [7, с. 81]. «Якщо це все стане дійсним завданням школи, -- продовжував В.Д. Сиповський, -- вона стане могутнім знаряддям достеменної освіти і тісно зближуватиметься із життям. Життєві хвилі змиють все рутинне, все змертвіле, й вона заживе повним життям» [7, с. 81]. У здійсненні цієї думки провідну роль він відводив майстерності вчителя.

Отже, виходячи з такого розуміння вчительського призначення, В.Д. Сиповський давав таке визначення педагогічної майстерності – це синтез ідейної спрямованості, загальної та професійної культури, професійних знань і професійного досвіду вчителя і виробляється вона в результаті наполегливої праці, спочатку в процесі підготовки до професії вчителя в педагогічному навчальному закладі, потім шляхом підвищення ним своєї кваліфікації уже під час педагогічної діяльності [1, с. 71].

Видатним педагогом були визначені вимоги до вчителя, які стали дороговказом у системі підготовки педагогічних кадрів:

Відповідальність, яка лежить на вчителів. «Нехай кожен із наставників добросовісно усвідомить те, що в його руках освіта душ людських, що йому довірили батьки найкращий свій скарб – дитину, і «м'який, молодий віск прийме ту форму, яку вчитель йому надасть. Тому він зобов'язаний турбуватися про душі своїх вихованців».

Учитель повинен мати беззаперечний авторитет і вміння підтримувати дисципліну. «Вчитель, який не має авторитету серед своїх учнів, не зможе ефективно здійснювати навчальний процес, зацікавити кожного учня своїм предметом, завоювати його увагу»

Педагогові слід вишукано спілкуватися з молоддю. «До учнів потрібно звертатися з довірою, не допускати образи гідності, уникати застосування грубих виразів та слів. Бовдурів ви знайдете в особі своїх учнів, якщо будете дивитися на них, як на бовдурів!»

Учитель не повинен навчати учнів усьому, що знає сам. «Нехай кожен наставник

зуміє «оживити» своє викладання, щоб його педагогічний вплив відчули всі учні. Тому у процесі викладання діалог повинен застосовуватися на рівні з монологом. Час від часу вчитель мусить ставити запитання як до окремого учня, так і цілому класу. Розповідь учителя повинна викликати в учнів позитивні емоції, спонукати учнів до мисленнєвої діяльності " [4, с. 356].

Таким чином, творчі пошуки С.Д. Сиповського, теоретика і практика педагогічної науки другої половини XIX ст., були спрямовані на формування високоосвіченої і професійної особистості майбутнього вчителя, необхідності навчання його основам педагогічної майстерності у вищих закладах освіти та педагогічних училищах. Ідеї педагогічної майстерності, її сутність та зміст розглядалися через призму творчої педагогічної індивідуальності, опосередкованої особистісними якостями педагога. Прогресивний педагог був переконаний в тому, що рушійною силою освітнього поступу держави є вчитель -- майстер своєї справи, який володіє не лише відповідними знаннями, а й володіє сформованими загальнолюдськими цінностями, має любов до дітей й уміє на високому професійному рівні організувати процес взаємодії з учнями. Враховуючи все вищевикладене, можемо підсумувати: велику роль в освітленні значущості для учителя формування його професійної майстерності зіграла спадщина видатного педагога В.Д. Сиповського.

Список використаних джерел

1. Каиров И.А. Педагогика. - М.: Учпедгиз, 1948. - С. 71.
2. Леонтьева Н. Памяти учителя. Воспоминания о В.Д. Сиповском / Н. Леонтьева // Образование. - 1895. - № 10. - отдел 1. - С.1.
3. Леонтьева Н. Педагогические взгляды В. Д. Сиповского / Н. Леонтьева // Русская школа. - 1905. - № 7-8. - С. 30-67.
4. Мысли Хердера о воспитании // Воспитание: Журнал для родителей и наставников, издаваемый Александром Чумиковым. - М., 1862. - Т. XI. - С. 353-357.
5. Острогорский В. Василий Дмитриевич Сиповский (Некролог) / Виктор Острогорский // Мир Божий. - 1895. - № 9. - С. 236-239.
6. Панасенко Е. А. Идеал учителя у вітчизняній педагогічній журналістиці другої половини XIX - початку XX століття: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Панасенко Елліна Анатоліївна. - Слов'янськ, 2001. - 230 с.
7. Сиповский В.Д. Избр. пед. соч. / В.Д. Сиповский // СПб. - 1911. - 316 с.
8. Сиповский В. Учительский вопрос / В. Сиповский // Образование. - 1893. - Т. 6. - С. 200-216.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2016 р.

САВЧЕНКО Н.

Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, г. Кропивницкий, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО УЧИТЕЛЯ В НАСЛЕДИИ В.Д. СИПОВСКОГО

В статье рассматривается проблема сущности и содержания профессионального мастерства учителя в наследии В.Д. Сиповского. На основе анализа научно-педагогических источников и взглядов педагога-практика определяются основные требования к формированию личности учителя-воспитателя.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическая культура, педагог-теоретик, педагог-практик, требования к учителю-воспитателю.

SAVCHENKO N.

Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University Kropyvnytskyi, Ukraine

PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL TRADE OF TEACHER IS IN INHERITANCE V.D. SIPOVSKOGO

In the article the problem of essence and maintenance of professional trade teacher is examined in the legacy of V.D. Sipovskogo. On the basis of analysis of scientific-pedagogical sources and looks of practical teacher-worker the basic requirements are determined to forming of personality of teacher-educator. On the basis of analysis of scientific-pedagogical sources and looks of practical teacher-worker the basic requirements are determined to forming of personality of teacher-educator. The problems of the essence and the content of the professional mastery of a future teacher in the views of the representatives of V.D. Sipovskogo are regarded in the article. On the basis of retrospective analysis of scientific pedagogical and historical literature are determined the progressive approaches and the main requirements to formation of an educator in the process of pedagogical interaction with pupils. Developing an idea that trade of teacher is not so much in his professional knowledges, abilities and skills, skil'ki in his moral cleanness, spiritual wealth and sincere personal interest, in progress of the activity, spared the special attention of V. Sipovskiy a heartfelt sensitiveness in character of teacher. He considered it the important component of pedagogical trade, which allows a teacher to feel the state of children, their mood, mutual relations, come to the help in a difficult minute. Deep morality and humaneness in relationships with the students of V.D. Sipovskiy examined as basis, foundation for development of professional trade of teacher. Long-term pedagogical experience gave V.D. Sipovskomu to assert basis, that far not everybody can fine manage with the duties of teacher, not all are in strength to lay hands on pedagogical trade. It requires professions from the man of the large soul, loving heart. Creative searches of S.D. Sipovskogo, theorist and practical worker of pedagogical science of the second half of the XX item, were directed on forming of highly educated and professional personality of future teacher, necessity of studies his bases of pedagogical trade, in higher establishments of education and pedagogical schools. The ideas of pedagogical trade, its essence and maintenance, were examined through the prism of creative pedagogical individuality, mediated personality qualities of teacher. A progressive teacher was sure of that motive force of educational advancement of the state is a teacher -- technician which owns not only the proper knowledges but also owns the formed common to all mankind values, has love of children and able at high professional level to organize the process of co-operating with students. Â.Â. Sipovskiy gave such determination of pedagogical trade is the synthesis of ideological orientation, general and professional culture, professional knowledges and work experience of teacher, and it is produced as a result of persistent labour, at first in the process of preparation to the profession of teacher in pedagogical educational establishment, then by an increase them of the qualification already during pedagogical activity.

Taking into account all foregoing, can pidsumuvati: large role in illumination of meaningfulness for the teacher of forming of him professional trade the inheritance of prominent teacher V.D. Sipovskogo played.

Keywords: *pedagogical trade, pedagogical culture, teacher-theorist, practical teacher-worker, requirements to the teacher-educator.*